НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ

ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА

УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Одлуком Наставно-научног већа Филозофског факултета Универзитета у Београду од 24. 9. 2026. године изабрани смо у комисију за анализу и оцену дисертације *Критика Серлове теорије о друштвеној онтологији* докторанда Огњена М. Миливојевића. На основу увида у кандидатов рад подносимо Наставно-научном већу следећи извештај.

Извештај о докторској дисертацији

КРИТИКА СЕРЛОВЕ ТЕОРИЈЕ О ДРУШТВЕНОЈ ОНТОЛОГИЈИ

докторанда Огњена М. Миливојевића

1. Подаци о кандидату и докторској дисертацији

Огњен Миливојевић рођен је 7. децембра 1992. године у Јагодини. Завршио је Десету гимназију „Михајло Пупин“ у Београду 2011. године, након чега је започео студирање на Филозофском факултету Универзитета у Београду. Студије филозофије завршио је 2016. године са просечном оценом 8,30 одбранивши дипломски рад „Анализа Хобсовог аргумента за излазак из природног стања“, под менторством проф. др Ивана Младеновића. Мастер академске студије филозофије на Филозофском факултету Универзитета у Београду завршио је 2017. године са просеком 9,75 и одбрањеним мастер радом под насловом „Релевантност Хобсове уговорне теорије за савремену политичку филозофију“ (ментор проф. др Иван Младеновић). Докторске студије филозофије на Филозофском факултету Универзитета у Београду уписао је 2021. године, где је на испитима остварио просечну оцену 9,67. Током 2021. и 2022. године радио је као наставник на замени, најпре у техничкој школи „Дрво арт“, а потом у гимназији „Свети Сава“ у Београду. Похађао је Зимску школу међународних односа Института за међународну политику и привреду на тему „Међународни односи у доба короне“ (март 2022). Године 2023. одбранио је предлог теме докторске дисертације под насловом *Критика Серлове теорије о друштвеној онтологији* (ментор проф. др Мирослава Трајковски).

Огњен Миливојевић објавио је два научна рада: „Background and Abilities as Dispositions“ у зборнику *Balkan Analytic Forum: Dispositions & Dispositions and*

Values (2025) и „Searle and the Creation of Social Norms“ у зборнику *Balkan Analytic Forum: Normativity & Normativity of Art* (2024). Учествовао је на три научна скупа са излагањима: „A Criticism of Searle's Account of Institutionally Creative Linguistic Acts“ на међународној конференцији *Balkan Analytic Forum: Normativity* (Београд, 2023), „Background Powers and Dispositions“ на међународној конференцији *Balkan Analytic Forum: Dispositions* (Београд, 2024), и „Еволуција принудног рада у социјализму и капитализму: Транзиција ка економској контроли током 1980-их“ на научној конференцији *Трансформације касног социјализма: 1980-е* у организацији Института за филозофију и друштвену теорију у Београду (2024).

Рад *Критика Серлове теорије о друштвеној онтологији* докторанда Огњена Миливојевића обимом (око 240.000 карактера) и пратећом научном апаратуром задовољава формалне услове постављене за докторску дисертацију. Дисертација се састоји од три поглавља уз увод и закључно разматрање. Поглавља су систематизована у више потпоглавља што обезбеђује прегледност и усмерава пажњу читаоца ка исходу који аутор немерава да постигне.

2. Предмет и циљ докторске дисертације

Предмет логичко-критичке анализе у докторској дисертацији Огњена Миливојећа је теорија о друштвеној онтологији Џона Серла (John Searle). Докторанд се определио за критички приступ уз уважавање чињенице, како сам каже, да је Серлова теорија „услед своје обухватности и дубине плодно полазиште за долажење до једне тачне и кохерентне слике о онтологији друштва“. Аутор спроводи сложену евалуацију Серловог схватања колективне интенционалности, позадине (*background*), конститутивних правила и декларације статусних функција, указујући на извесна експланаторна ограничења његове теорије посебно се осврћући на дистинкцију између регулативних и конститутивних правила. Основу ауторове аргументације чини појмовна анализа кључних идеја везаних за смер уклапања, процесуалну онтологију и динамички натурализам.

Примењујући метод теоријске синтезе Огњен Миливојевић поставља циљ да покаже како је Серлово схватање декларације као говорног чина којим се ствара институционална стварност, самопротивречно. Миливојевић указује на интерне логичке тензије Серлове теорије, успешно их превазилази, посебно истичући разлоге зашто Серл не успева да објасни како друштво поприма специфичне материјалне облике у конкретним историјским епохама. Миливојевић настоји да проникне у природу институционалне стварности и начине на које она постаје „високо стабилизована мрежа заједнички одржаваних очекивања, разлога и пракси, чија објективност извире из непрекидне обнове друштвеног битка кроз сваку његову конкретну употребу“.

Аутор у раду даје један нов процесуално-динамички оквир за разумевање колективне интенционалности који омогућава да се од статичних формалних

структура пређе ка динамичком натурализму и процесуалној онтологији друштвене координације. Циљ је да се разуме друштвена реалност и колективни идентитети што, како Миливојевић наводи, „може пружити темеље за анализу и решавање друштвених проблема, нудећи јасније увиде у то како друштвене структуре могу бити реформисане или унапређене“.

Докторанд Миливојевић у раду предузима три задатка. Он прво онтолошки продубљује појам позадине преко диспозицијског модела неинтенционалних способности. Затим, показује како се колективна интенционалност може схватити као динамичка координација више индивидуалних интенционалних токова. На крају, аутор брани тезу да је декларација статусне функције сложен акт који у зависности од перлокуционог успеха и колективног прихватања може имати институционални учинак.

Циљ докторске дисертације Огњена Миливојевића је да понуди модел по којем се институције не схватају као статични производи изолованих перформативних декрета, већ их схвата као непрекидне, самоодрживе процесе колективне координације. Миливојевић полази од идентификације кључних спорних места статичко аналитичког формализма да би на основу тога предложио четири фундаменталне теоријске дораде. То су: 1) диспозицијско продубљивање позадине, 2) процесуално-динамичка реконцептуализација интенционалности, 3) де-примитивизација колективне интенционалности и 4) редефиниција декларације статусне функције.

Заокружујући своју аргументацију докторанд се ослања на марксистичку теорију када разматра питање ко контролише и поседује материјалне ресурсе и поставља правила за разумевање реалне друштвене моћи, и подвлачи ограничења Серловог дескриптивног апарата. Он каже: „У том теоријском простору, историјски материјализам и марксистичка традиција могу пружити неопходне смернице. Док марксизам полази од премисе да су правни, политички и идеолошки институти (односно статусне функције) надградња условљена материјалном базом — начином производње и класним односима — Серл друштвену онтологију поставља у својеврсни социо-економски вакуум.“ На крају, Миливојевић закључује да је „аналитичка друштвена онтологија приморана је да закорачи ван својих чисто синтаксичких оквира и ступи у дијалог са традицијама које друштвену стварност не посматрају примарно кроз призму језичких репрезентација, већ кроз призму материјалних процеса репродукције живота“.

3. Основне хипотезе докторске дисертације

Огњен Миливојевић у својој докторској дисертацији развија следећих пет хипотеза:

Прва је ***хипотеза о самопротивречности Серловог концепта декларација***:
Серлово схватање декларација као говорних чинова који стварају институционалну стварност и наводно поседују двоструки смер уклапања (репрезентација-према-свету и свет-према-репрезентацији) логички је инконзистентно, те се стога мора напустити у корист сложеног комуникативног акта.

Друга је ***хипотеза о неутемељености разлога независних од жеља***:
Појам „разлога за акцију независних од жеља“, у домену институционалне стварности, није адекватно утемељен, јер свака нормативна мотивација и практично деловање у оквиру институција нужно претпостављају интернализоване мотивационе диспозиције и вредновања од стране субјекта.

Трећа је ***хипотеза о онтогенетској непримитивности колективне интенционалности***:
Колективна интенционалност се не може сматрати биолошки примитивним и неанализабилним феноменом свести, већ представља онтогенетски и развојно посредован емергентни исход који настаје одоздо према горе.

Четврта је ***хипотеза о ваљаности и онтолошкој нужности дистинкције правила***:
Оштра дистинкција између регулативних и конститутивних правила може се успешно одбранити од критика јер Y-термин код аутентичних конститутивних правила пружа нову спецификацију акције која дефинише сам логички простор институционалног битка.

Пета је ***хипотеза о процесуалном заокрету и реконцептуализацији институција***:
Статични и формалистички модел институционалне стварности може се превазићи усвајањем динамичко-натуралистичког и процесуалног оквира, у којем се позадина тумачи преко диспозицијског модела способности, а институције се разумеју као стабилизовани процеси колективне координације и перлокуционог успеха сложених комуникативних аката/декларација.

4. Приказ садржаја дисертације по поглављима

Дисертација је организована у три поглавља, уз уводно и закључно поглавље.

У „Уводу“ Миливојевић износи општи циљ дисертације, затим наводи општа обележја Серловог филозофског приступа, скицира место које друштвена онтологија има у оквиру Серловог филозофског система и на крају упознаје читаоца са структуром дисертације.

Прво поглавље, насловљено „Серлова теорија друштвене онтологије“ подељено је у следећих шест потпоглавља, то су: I) „Серл о интенционалности“, II) „Темељи Серловог истраживања друштвених појава“, III) „Разлика између спонтаних и институционалних друштвених феномена“, IV) „Конструкција и облик институционалних чињеница“, V) „Позадина“ и VI) „Преглед елемената Серлове теорије о онтологији друштва“.

I) Прво потпоглавље „Серл о интенционалности“ се бави специфичностима Серловог појма интенционалности. Миливојевић наглашава да Серл уобичајено интенционалност схвата као однос према пропозицијском садржају, али да испитује и непосредне садржаје. Конкретно, Серл полазећи од општег разумевања интенционалности као усмерености субјекта на објект, субјекта интенционалности одређује као центар свести који поседује способност рационалног избора и поступања, при томе ће разликовати индивидуалну и колективну интенционалност. За Серла, колективна интенционалност није проста сума појединачних интенционалности, већ поседује специфичан облик усмерености што је, подвлачи Миливојевић, предуслов постојања друштвене стварности.

II) Друго потпоглавље „Темељи Серловог истраживања друштвених појава“ Миливојевић започиње констатацијом да Серл изједначава друштвене појаве са реализацијом колективне интенционалности. Прелазећи на Серлов онтолошки натурализам докторанд испитује однос друштвених и природних (основних или онтолошки примарних) чињеница (на пример атомска теорија материје и еволуциона теорија биологије). Као темељ Серлове теорије друштвене онтологије Миливојевић наводи оно што назива „не нужно добровољна база институционалних појава“ за коју је важан појам статусних функција. Ради се о својствима која објекти не добијају на основу својих основних својстава већ зато што имају одређени статус – на пример декретни новац.

III) Треће потпоглавље „Разлика између спонтаних и институционалних друштвених феномена“ се бави институционалним чињеницама под којим Серл подразумева друштвене појаве које повлаче деонтичке односе којима се успоставља хијерархија „деонтичких моћи“. Миливојевић за остале друштвене појаве уводи назив „спонтане друштвене појаве“, за које каже да не укључују успостављање статусних функција. То су, на пример, заједничке шетње или спонтани разговори који се не ослањају на експлицитне лингвистичке декларације.

IV) Четврто потпоглавље „Конструкција и облик институционалних чињеница“ разматра однос регулативних и конститутивних правила. На пример, неки комад папира који нема интринсичну вредност рачуна се као новчаница одређене вредности у контексту одређеног монетарног система. Осим о конститутивним правилима Серл говори

о декларацијама статусних функција којима се успостављају институционалне чињенице. Декларације имају двоструки смер уклапања: света према језику и језика према свету. Миливојевић наводи Серла који каже да су то фасцинантни говорни чинови који имају оба смера уклапања истовремено у једном говорном чину. Фасцинација потиче од тога што декларације мењају друштвену стварност тако што стварају институционалне чињенице јер ми поседујемо когнитивну способност да један ентитет схватимо као неки други. Миливојевић наглашава како се ова способност испољава још од најранијег детињства у игрању игара у којима се предметима и особама додељују статуси које они не поседују на основу својих основних својстава.

V) У петом потпоглављу „Позадина“ (*Background*) Миливојевић разматра неинтенционални слој за који, како он каже, Серл препознаје да је неопходан за функционисање читавог система: то је „позадина“ која је „скуп биолошких и културних способности, пракси и схватања које омогућавају да интенционална стања и правила имају смисла и да се правилно примењују“. Такође, позадина „спречава бесконачну регресију тумачења правила – не морамо да имамо правила за тумачење сваког правила“.

VI) У шестом потпоглављу „Преглед елемената Серлове теорије о онтологији друштва“ докторанд приказује основне елементе Серлове теорије. То су: 1. онтолошки натурализам; 2. не нужно добровољна база институционалних појава; 3. колективна интенционалност; 4. конститутивна правила; 5. деонтичке моћи; 6. разлози за акцију независни од жеља; 7. језик и декларације и 8. позадина.

Друго поглавље насловљено „Критика контроверзних тврдњи Серлове теорије друштвене онтологије“ подељено је у следећих пет потпоглавља, то су: I) „Самопротивречност репрезентација са дуплим смером уклапања“, II) „Неутемељеност разлога за акцију независних од жеља“, III) „Оправданост дистинкције између регулативних и конститутивних правила: Одговор на Моринову критику“, IV) „Непримитивност колективне интенционалности: развојна перспектива“ и V) „Синтеза критичких увида поглавља II: Од статичких структура ка процесуалној онтологији“.

I) Прво потпоглавље „Самопротивречност репрезентација са дуплим смером уклапања“ има за циљ да покаже самопротивречност Серловог појма статусне функције. Полази се од објашњења репрезентација и историјата идеје о смеру уклапања, затим се разликује теоријски и практични смер уклапања и анализира статусна функција која има двоструки смер уклапања. Износи се Лаитиненова (Arto Laitinen) критика Серла која указује на то да „захтев да се свет прилагоди мисли (практични смер) бива одмах поништен захтевом да се мисао прилагоди свету (теоријски смер)“. Миливојевић анализира и Хиндриксов (Frank Hindriks) став да се Серл превише ослања на

лингвистичке форме и да „прецењује улогу коју језик игра у односу на институције“. Затим се разматра Михаел Шмиц (Michael Schmitz) који предлаже модел слојевите интенционалности и критикује Серлов покушај да „објасни институције кроз апстрактне лингвистичке чинове“.

II) Друго потпоглавље „Неутемељеност разлога за акцију независних од жеља“ бави се Серловим појмом „разлога за акцију независним од жеље“ који доводи у питање класични модел рационалности. Износи се критика Ејми Пејкоф (Amy Peikoff) која, како сматра Миливојевић, показује неутемељеност овог Серловог појма јер он „не успева да објасни кључни прелаз од нормативног препознавања чињенице ка мотивационој снази делања“.

III) Треће потпоглавље „Оправданост дистинкције између регулативних и конститутивних правила: Одговор на Моринову критику“ бави се тиме како Оливије Морин доводи у питање дистинкцију између регулативних и конститутивних правила. Миливојевић демонстрира како критике овог типа „не успевају да униште архитектуру социјалне онтологије коју Серл гради“, и у том циљу он прави дистинкцију између концептуалних услова и историјских модуса (праксе). Разматра се демаркациона линија између две равни конститутивности: 1. Логичко-конститутивно језгро (услови саме праксе) и 2. Историјски модуси (институционална пластичност). Миливојевић истиче да је ово пут којим се избегава замка „радикалног историјског релативизма где би свака институција била потпуно флуидна до апсурдности“.

IV) Четврто потпоглавље „Непримитивност колективне интенционалности: развојна перспектива“ усмерава се на проблем агрегације који се „појављује онда када покушамо да објаснимо шта разликује аутентично заједничко делање од пуке спољашње координације понашања“. У том се смислу разматра Серлов појам „ми-интенционалности“. Миливојевић истиче како је статички и синхронијски карактер Серлове теорије њено кључно ограничење. Он сматра да је циљ „показати да је колективитет стваран управо зато што поседује развојну, функционалну и процесуалну архитектуру“, и стога се окреће „развојној перспективи когнитивне науке, са посебним фокусом на оквире Ендруа Мелцофа (Andrew Meltzoff) и Мајкла Томасела (Michael Tomasello)“. Миливојевић закључује да „уместо Серловог статичког модела који друштвену стварност посматра искључиво као производ готових менталних стања одраслог субјекта, развојни приступ нуди дијахронијску, процесуалну архитектуру“.

V) Пето потпоглавље „Синтеза критичких увида поглавља II: Од статичких структура ка процесуалној онтологији“ сумира резултате

разматрања четири стуба Серлове синхронијске теорије друштвене онтологије. Разматрани су Серлова теорија о разлозима за акцију независним од жеља, Серлов концепт декларације са дуплим смером уклапања, затим дихотомија регулативних и конститутивних правила, као и теза о биолошкој примитивности колективне интенционалности.

Треће поглавље „Решења и дораде Серлове теорије друштвене онтологије“, представља конструктивни део дисертације у којем Миливојевић развија алтернативни теоријски оквир. Поглавље се састоји из три потпоглавља, то су: I) „Онтолошко продубљивање позадине: Диспозицијски модел и функционална адаптација“, II) „Динамика колективне интенционалности и институционална стварност“ и III) „Институционална стварност и потрага за конститутивним говорним чином: између лингвистичког минимализма и сложене декларације“.

I) У првом потпоглављу „Онтолошко продубљивање позадине: Диспозицијски модел и функционална адаптација“ докторанд предузима додатну анализу Серловог појма „позадине“. Миливојевић поставља три главне тезе:

1. Моћи позадине представљају базичне, фундаменталне способности ума које омогућавају и подупиру свесно интенционално делање.

2. Филозофски појам способности, под прецизно дефинисаним условима, нужно се мора интерпретирати и разумети као специфична врста диспозиција.
3. Моћи позадине по својој фундаменталној онтолошкој природи представљају диспозиције.

Такође, Миливојевић се бави увидима које износи Барбара Фетер (Barbara Vetter) у вези са диспозицијском анализом појма способности.

II) У другом потпоглављу „Динамика колективне интенционалности и институционална стварност“ Миливојевић брани тезу да је основни недостатак Серлове теорије друштвене онтологије недостатак динамичке димензије јер она „углавном остаје фокусирана на структурне карактеристике репрезентација, док питање њиховог временског повезивања, трансформације и међусобног условљавања остаје недовољно разрађено“. Пре свега, аутор сматра да Серл не пружа задовољавајућу теорију колективне интенционални као процеса јер узима да је колективна интенционалност примитивни феномен. Миливојевић скицира једно могуће схватање интенционалности као процеса ослањајући се на прагматички теоријски оквир Џона Џјуија (John Dewey).

III) Треће потпоглавље „Институционална стварност и потрага за конститутивним говорним чином: између лингвистичког минимализма и сложене декларације“ бави се критиком коју развија Хиндрикс који сматра да се институционална нормативност може успоставити и без језика. Миливојевић се осврће и на своју тезу да институционална стварност настаје кроз колективну тврдњу о преферираном нормираном колективном делању. Он овај став модификује експлицирајући улогу имагинације у стварању институционалне стварности. Миливојевић предочава тезу да је декларација статусне функције сложени говорни чин наводећи да се тиме избегава тешкоћа у вези са репрезентацијама са двоструким смером уклапања.

У „Закључку“ Миливојевић сумира у чему се огледа Серлов допринос друштвеној онтологији, сумира резултате своје дисертације подвлачећи да се њен допринос огледа у сугерисаном заокрету ка процесном моделу друштвене координације. Он затим износи закључак о експланаторним дометима аналитичког формализма и даје осврт на могућност надиндивидуалне друштвене онтологије. Аутор завршава експлицирањем метафизичког оквира којим се руководио током свог истраживања.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторска дисертација Огњена Миливојевића представља ретку студију на нашем језику о проблемима везаним за друштвену онтологију. Посебно је значајно дубоко промишљање о томе шта је колективна интенционалност пред којом многи остају збуњени а да се ради о не само актуелном, већ и о горућем проблему сведоче збивања у великом делу света. Широки филозофски утицај који има Џон Серл одредио је савремена виђења у филозофији језика и филозофији ума продирући у сферу темеља друштвених односа. Докторска дисертација Огњена Миливојевића пружа важан и прецизан увид у значај Серлових идеја за саму филозофију као и за њено место у савременом друштву. У дисертацији се даје поуздана и критичка анализа кључних појмова Серлове друштвене онтологије, а Миливојевићев алтернативни модел се поставља у оквир актуелних расправа о друштвеној стварности. Аутор у дисертацији јасно теоријски одређује Серлову друштвену онтологију износећи своје оригиналне идеје. Миливојевић критички испитује и Серла и његове критичаре, укључујући себе. Његово истраживање јасно показује ограничења Серловог модела којег карактерише статичност. Миливојевић оцењује да Серлова „анализа функционише на нивоу феноменолошког пресека готове друштвене субјективности, али остаје слепа за процесуалне услове њеног могућег развоја“.

Миливојевић аргументује зашто колективну интенционалност не треба схватати као крајњу, необјашњиву границу експланације. У том смислу он ће

убедљиво деконструисати развојне фазе из којих колективна интенционалност емергира.

6. Закључак

На основу увида у докторску дисертацију *Критика Серлове теорије о друштвеној онтологији* докторанда Огњена Миливојевића може се констатовати да дисертација испуњава све нужне формалне услове. Аутор користи методологију примерену разматраној проблематици и показује суверено познавање релевантне литературе. У погледу садржаја дисертације се може констатовати да она пружа целовиту и аналитичну обраду постављене теме, да се аргументација изводи компетентно и критички.

Из разлога који су наведени у оквиру излагања садржаја дисертације Огњена Миливојевића, али и из антиципације будућих позитивних академских реакција на основне тезе изнете у њој, докторска дисертација *Критика Серлове теорије о друштвеној онтологији* се може окарактерисати као веома вредан допринос разумевању потребе за испитивањем природних основа друштвеног бића.

Имајући све ово у виду, предлажемо Наставно-научном већу Филозофског факултета Универзитета у Београду да донесе одлуку којом се одобрава усмена одбрана дисертације Огњена Миливојевића.

Београд, 29. октобар 2026. године

Комисија

_____

др Душко Прелевић, редовни професор

Филозофски факултет Универзитета у Београду

_____

др Моника Јовановић, доцент

Филозофски факултет Универзитета у Београду

др Богдан Лубардић, редовни професор

Православни богословски факултет Универзитета у Београду